

پرسه ای در کوی و برزن های طهران و مرور مشاغل کسبه سرگذر و بازارچه ها

آب حوض می کشیم... لحاف دوزیه... برف پارو می کنیم... عمو عدسیه... زغال فروشیه... ظرف های مسی سفید می کنیم... اینها آواهای کوچه پس کوچه های پهن وباریکی بود که به یاد آوردنش مانند دیدن آلبوم های رنگ و رو رفته صندوقچه های قدیمی است سیاه و سفید و خاکی اما صمیمانه و خالصانه. آنهایی که این خاطرات کودکی را بیاد می آورند و با تکنولوژی این روزها مقایسه می کنند انگار سال ها پیش فیلمی را دیده اند و حالا تنها قسمت هایی از آن را بخاطر می آورند اما واقعا این روزها این کاسبی ها کجاست؟

به گزارش خبرنگار ایسکانیوز حرفه ای که هر کس برای گذران زندگی اش برمیگزیند، نگاه او را به زندگی از دیگران متمایز می کند و به او زبان و نگاه ویژه ای می بخشد. سهم زیادی از عمر هر آدمی در کار می گذرد و از وقتی شهرها به وجود آمدند، کاسبی مهم ترین شکل کسب درآمد مردم شهر بوده است. مردم خیلی زود یاد گرفتند که غیر دامداری و کشاورزی، با ارائه خدمات و فروش کالا هم می توانند درآمد داشته باشند و از همان روزگار، مردمان در کارگاه های ابتدایی و ساده و پشت دخل مغازه هایشان، بخشی از نیاز هموئعانشان را تأمین می کردند و شغلشان گاهی به چند هنر نیز آراسته بود. صدها سال از تشکیل اصناف در دنیا و ایران می گذرد و در طول این سال ها به تناسب تغییر فرهنگ ها و روش های زندگی، تغییرات زیادی در اصناف و مشاغل به وجود آمده است.

گذر روزگار و پیشرفت زندگی بشر، دیگر جایی برای بسیاری از آنها نگذاشته است. مشاغل زیادی در این سال ها از بین رفته و به جایش کارهای دیگر متولد شده است. برخی تغییر نام داده اند و تعدادی دیگر از همدیگر جدا شده اند. در مجموع اصناف بر حسب نیاز جامعه و مشاغل تغییر و تحول یافته اند؛ صنوفی مثل ندافان، فخاران، گرمابه داران، سونا و ماساژ، عصار و حلواساز، عطاران و سقط فروشان، کبابی و حلیم پز، در گذر زمان تغییر کرده اند.

توسعه صنعت و علم باعث از بین رفتن بخش اعظمی از آنها شده است با این حال اگر اتفاقی پرسه ای در کوچه های قدیمی شهرمان بزنیم کسانی هستند که به همان شیوه های قدیمی کار می کنند و خدماتی به مردم می دهند که دیگر کمتر می توان نشانه ای از آن در شهرها پیدا کرد. برای اینکه از این تغییرات فرهنگی و گذشته شغلی شهرمان بیشتر بدانیم به سراغ دکتر ایمان خلیلی، مردم شناس رفتیم.

شغل های قدیمی چرا از بین رفتند؟

این جامعه شناس می گوید: در دنیایی که دائماً در تحول است و مرتب تغییر می کند و تصحیح می شود، ذهنیت ها و طرز فکرها بار دگرگونی ها اعم از سیاسی، اقتصادی یا اجتماعی رابه دوش می کشند. تحول فکری در کشورهای صنعتی به صورت میلی جمعی به آتیه نگری و شناخت و پیشرفت در هم زمینه ها جلوه می کند و زمین ترک تدریجی بعضی آداب و رسوم و سنت ها و همراه با آن نوعی بازسازی و برنامه ریزی برای کل جوامع مدرن را به همراه می آورند و شغل هم بخشی از این تغییرات است.

دکتر خلیلی می گوید: با گذشت زمان و پیشرفت صنعت و تکنولوژی و بر طرف شدن برخی نیاز ها، بسیاری از مشاغل با تغییر شکل ظاهری و نامگذاری عنوان جدید هنوز در جامعه وجود دارند به عنوان مثال فخاری به سفالگری تبدیل شده است.

یکی از ویژگی های کسب درآمد در قدیم گذاشتن عنوان شغلی بجای نام فامیل اشخاص بود بطوریکه هر شخصی با نوع کارش هویت می گرفت.

شغل مردم از چه زمانی تخصصی شد؟

به گفته این مردم شناس تخصصی شدن کسب از خرده فروش ها شروع می شود. این گروه مالک کسب خود هستند و کالایی را از کلی فروش می خردند و با درصدی سود می فروشند. اکثراً از طبقه متوسط اجتماع، کاملاً منطبق و هماهنگ با فرهنگ و سنت بازار هستند و در حد امکانات خود در زندگی اجتماعی- سیاسی بازار شرکت می کنند و کاملاً از خط مشی تعیین شده از طرف گروه پیروی می کنند حتی اگر با آن مخالف باشند.

وی ادامه می دهد: اکثراً کم سوادند و بعضی از آنها اصولاً سواد خواندن و نوشتن ندارند و بعضی حتی قادر به امضای اسم خود نیستند ولی شم کاسبی دارند و در کار خود موفق هستند. به قول خودشان، کسی که کف بازار بزرگ شده شم تجارت و خرید و فروش را بیش از کسی که چند دکترا در اقتصاد گرفته دارد و عقیده دارند که بازار بهترین دانشگاه علم تجارت است.

خلیلی در پاسخ به این سوال که گویا در گذشته همه در مغازه ها کار نمی کرده اند و دستفروشی بیشتر رواج داشته می گوید: همین طور است. در گذشته دستفروش کالایشان را بر سر دست عرضه می کردند. از جمله قبا، گلیم و لباده ای ها که متاع خود را یک کتی روی شانه می انداختند. کفاش های نو و نیمدار فروش، طواف، میوه فروش، سیب زمینی، کبابی، لبویی، شلغمی، دل و جگری، دوغی، تخم مرغی، پنیری، باقلایی، چای دارچینی، پاتیلی های آشی و پلویی که در تهران قدیم بیشتر در سبزه میدان کار می کردند.

وی می گوید: یکی دیگر از این نوع شغل ها آب زرشکی بود که غرابه ای کشیده از دوش آویزان می کرد و در کاسه آبی سفالی همدانی یخ می انداخت و صدا می زد: آب زرشک جگرو جلا می ده تشنه... دوغی هم قدحی بزرگ مرغی را با لیوانی چند بر روی چهار پایه ای کوتاه می گذاشت و داد می کشید، یا اگر زمستان بود، شیری و شلغمی و لبویی که پاتیل و لاوک خود را می گذاشتند و داد می زدند و در برابر یک شاهی صد دینار آن را در اختیار مردم می گذاشتند. این شکل کسب و کار در گذشته رواج زیادی داشت که حالا کمتر اثری از آن مانده و محدود شده است.

ویژگی شغل های قدیم چه بود؟

به گفته این مردم شناس مهم ترین نکته در مورد این شغل ها این است که آنها بر اساس نیاز مردم همان زمان به وجود آمده اند و حالا چون دیگر شکل زندگی عوض شده کارکردی ندارند.

خلیلی با بیان مثالی ادامه می دهد: مثلاً در گذشته دکان های آهنگری وجود داشت که در آن به وسیله دست و ابزار اسباب اولیه اشیای آهنی می ساختند.

وی با اشاره به اینکه از ویژگی های دیگر این مشاغل صداقت و کسب اعتماد مردم بود می گوید: مشتریانی که پس از اعتماد به کاسب محله حاضر نمی شدند از جای دیگری خرید کنند و این اعتماد بصورت دو جانبه بین فروشنده و خریدار قوت می گرفت. حرف یک کاسب اعتبارش بود و اعتبارش همه چیزش و کسب رزق و روزی حلال و اعتقاد به برکت در روزی سالم از کم فروشی و گران فروشی کاسبان جلوگیری می کرد.

و اغراق نیست اگر بگوییم بسیاری از ما هوای روزهای رفته را داریم و پرسه زدن در کوچه های تنگ و خاطرات دور را آرزو می کنیم.

